

ولایت فقیه در آینه پرسش

حمیدرضا شاکرین

بسم الله الرحمن الرحیم

رهنما ۸۱ (ولایت فقیه در آئینه پرسش)

نویسنده:

حمیدرضا شاکرین

ناشر چاپی:

انتشارات آستان قدس رضوی - به نشر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

رهنما۸۱ (ولایت فقیه در آئینه پرسش)

مشخصات کتاب

سرشناسه : شاکرین، حمیدرضا، ۱۳۳۸ -

عنوان و نام پدیدآور : رهنما ولایت فقیه در آینه پرسش/ نویسنده حمیدرضا شاکرین؛ [به سفارش] آستان قدس رضوی، معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی.

مشخصات نشر : مشهد: انتشارات قدس رضوی، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری : ۶۰ ص.؛ ۱۱×۱۷ س م.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۵۴۳-۱۹-۲

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

یادداشت : کتابنامه.

موضوع : ولایت فقیه -- پرسش ها و پاسخ ها

شناسه افزوده : آستان قدس رضوی. معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی

شناسه افزوده : موسسه انتشاراتی قدس رضوی

رده بندی کنگره : BP۲۲۳/۸/ش۲ر۹۳ ۱۳۹۱

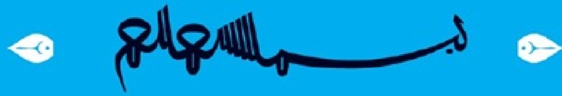
رده بندی دیویی : ۲۹۷/۴۵

شماره کتابشناسی ملی : ۲۷۸۶۶۵۴

ص:۱

اشاره

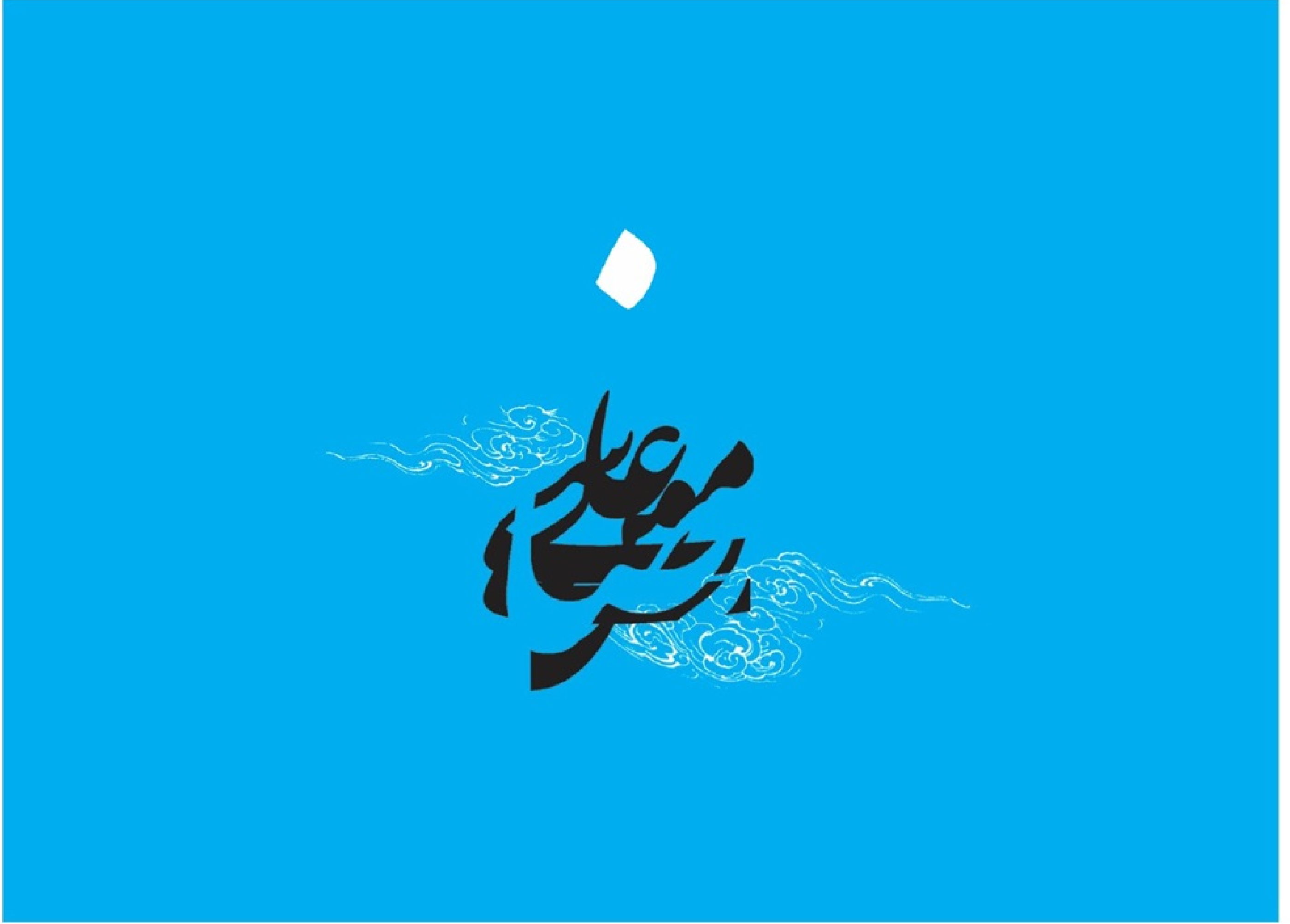
تصویر

ص:۲

پرسیدن برای یافتن راه، خود، ارزش است...
و هر فرهنگی که به پرسشگری بها دهد
و زیباترین، دقیق‌ترین و ساده‌ترین پاسخ‌ها را پیشِ رو بگذارد،
گسترش و دوام خود را تضمین کرده است.
مهم، انتخاب بهترین راه است...
و **رهنما** گامی است در این مسیر.
همگامِ ما باشید و با طرح دیدگاه‌های رنگارنگتان، یاری‌مان کنید.

تصویر

ص:۴۰

ولایت فقیه در آئینه پرسش

اگر دغدغه دارِ پرسش های زیر هستید، نوشتهٔ حاضر را بخوانید:

- معنای واژگانی و اصطلاحی ولایت فقیه چیست؟ مطلقه به چه معناست؟

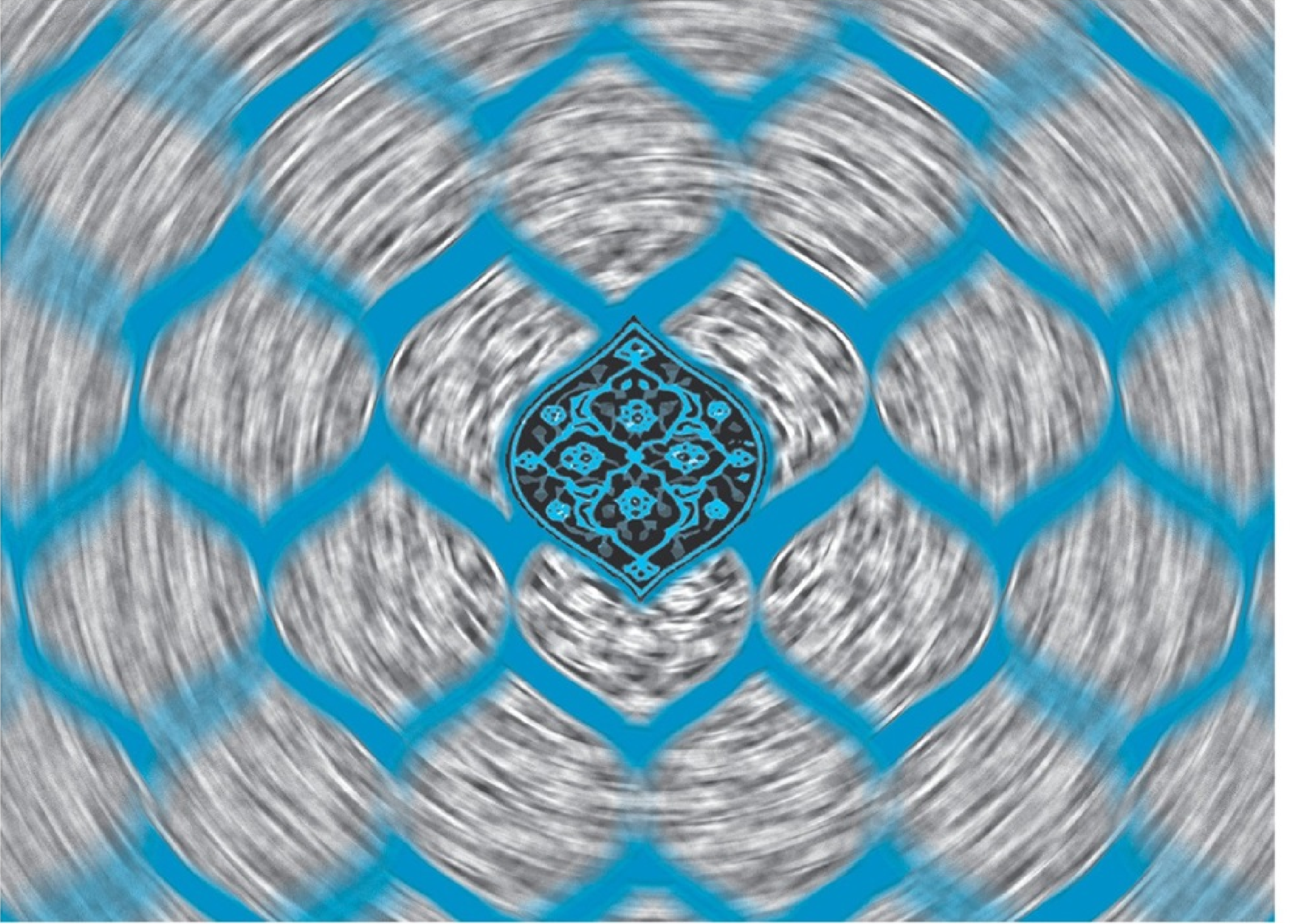
- در زمانهٔ غیبت معصوم، چه اصراری بر ولایتِ فقیه جامع شرایط است؟

- چه دلیل عقلی و نقلیِ قانع کننده ای برای اثبات ولایت فقیه وجود دارد؟

- آیا ولی فقیه نیز محدود است؟

- وجود ولایت فقیه در جامعه اسلامی، چه آثاری درپی دارد؟

تصویر

ص:۶

درآمد

مَن اَحسَنَ السؤال عَلِمَ و من عَلِمَ اَحسَنَ السُّؤال

هم سؤال از علم خیزد هم جواب*** همچنان که خار و گُل از خاک و آب

انقلاب اسلامی و نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، به رهبری ولی فقیه، از جریان های فکری و فرهنگی و سیاسی و اجتماعی اثرگذار دوران معاصر است و امیدِ تشکیل نظامی با معادله و ساختاری نوین و مبتنی بر ارزش های عالی الهی را در روح و روان بشرِ سرخورده از ایدئولوژی ها و نظام های بشری و مادی، زنده کرده است. یکی از تأثیر های مهم این جریان الهی، برانگیختن اندیشه ها در راستای شناخت ماهیت ولایت مطلقهٔ فقیه، خاستگاه دینی و فلسفهٔ عقلانی و ثمره ها و نتایج آن است.

دفتری که پیش رو دارید، تعدادی از پرسش های رایج این عرصه را با رعایت اختصار

بازمی کاود و خوانندگان جست وجوگر را به مطالعهٔ آثار تفصیلی تر دعوت می کند. امید است این کوشش کوتاه قامت برای خوانندگان گرامی مفید واقع شود و مقبول درگاه ربوبی و عنایت آستان مقدس رضوی قرار گیرد.

ص:۸

۱. معنا و مفهوم ولایت فقیه

تصویر

۱. معنا و مفهوم ولایت‌فقیه

ص:۹

«فقیه» از مـادهٔ «فقه» به معنـای فهم عمیق و آگاهی و دانایی(۱) برگرفته شده و به کسـی گفته می شود که در شـریعت اسلامی تخصّص دارد و احکام الهی را از منابع دینی، یعنی کتاب، سنت، عقل و اجماع، استنباط می کند.

«ولایـت» معانی مختلفی دارد. ریشـهٔ لغوی آن، به معنای نزدیکی و اتصال و پیونـد دو یا چنـد شـی ء است.(۲) یکی از معانی رایج اصـطلاحی ولایت، عبارت است از: تصدی امور و ادارهٔ حکومت.(۳) در نگاه مقام معظم رهبری، در همـهٔ معانی ذکرشده برای ولایت، به نوعی این پیوند و نزدیکی بین دو معنای ولایت وجود دارد؛ مثلاً ولایت به معنای محبّت است؛ چون محب و محبوب، با یکدیگر

۱- . ابن فارس، معجم مقاییس اللغه، ج۴، ص۴۴۲.

۲- . راغب اصفهانی، المفردات فی غرایب القرآن، ص۵۳۳.

۳- . محمد جواد نوروزی، نظام سیاسی اسلام، ص۱۸۷ و نک: آیت الله جوادی آملی، ولایت فقیه؛ ولایت فقاهت و عدالت، اسراء، ۱۳۷۸، ص ۱۲۳تا۱۲۵.

اتصال معنوی دارنـد و جـدا ساختن ایشان از یکـدیگر، امکان پذیر نیست. (۱)در نگـاه ایشـان، ولایت به معنای حاکمیت بر انسان های پارسا و مخالف با شهوت ها و انسان های عامل به نیکی هاست.(۲)

منظور از «ولایت فقیه»، در اصـطلاح رایج، تصدی امر و ادارهٔ حکومتی است که خداوند برای پیامبر و امامان معصوم تشریع کرده است. ولایت در زمان دسترس ناپذیری امام معصوم، مانند عصر غیبت، بر عهدهٔ فقیه عادل و با تقوا و دارای کفایت لازم است. رهبر معظم انقلاب نیز ولایت فقیه را به معنای حاکمیت دین و تقوا(۳) یا حاکمیت معیارهای اسلامی بر مجموعهٔ جامعه تعبیر می کنند و آن را سبب افتخار می دانند.(۴)

۱- . مقام معظم رهبری، در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی، عید غدیر، ۱۳۷۶.۰۲.۰۶.

۲- . مقام معظم رهبری، در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی، عید غدیر،۱۳۷۰.۰۴.۱۰.

۳- . مقام معظم رهبری، پیام به مجلس خبرگان، ۱۳۶۹.۱۲.۱۰.

۴- . مقام معظم رهبری، پرسش و پاسخ با مدیران نشریه های دانشجویی،۱۳۷۷.۱۲.۰۴.

تصویر

۲. فلسفۀ ولایت فقیه

تصویر

۲. فلسفۀ ولایت‌فقیه

ص:۱۳

هر جامعهٔ انسانی ازآن رو که مشتمل بر افراد گوناگون با نیازها، منافع، دلبستگی ها و سلیقه های مختلف است، به طور ضروری نیاز به حکومت دارد. نیاز به برنامه ریزی کلان برای پیشبرد امور و تنظیم قواعدی برای رفع مشاجره های ناشی از اصطکاک منافع و چالش میان افراد و اخلال در نظم و امنیت، مقوله هایی است که وجود نهادی مقتدر و معتبر را برای رسیدگی به این امور و برقراری نظم و امنیت ایجاب می کند. بنابراین، جامعه بدون حکومت یا دولتی که دارای اقتدار سیاسی لازم و قدرت برنامه ریزی، تصمیم گیری، اجرا و امر و نهی است، ناقص خواهد بود و دوام و بقای خویش را از دست خواهد داد.

اما اینکه در اسلام رهبری امت در عصر غیبت به فقیه جامع شرایط واگذار شده، از آن روست که رسالت و وظیفهٔ حکومت، تطبیق امور مسلمانان با تعالیم شریعت است. امور جامعه و روابط آن باید با احکام و اصول و ارزش های دینی مطابق باشد و این نیازمند آن است که مدیر جامعه اسلامی، درعین برخورداری از توانایی های لازم در عرصهٔ مدیریت،

آشـناترین مردم به حُکم خداونـد در این مسائـل بوده و از فقاهت لازم در امور اجتماعی و سیاسـی برخوردار باشـد. امام علی می فرماینـد: أَيُّهَا النَّاسُ انَّ أَحَقَّ النَّاسِ بِهَذَا الْأَمْرِ أَقْوَاهُمْ عَلَيْهِ وَ أَعْلَمُهُمْ بِأَمْرِ اللهِ فِيهِ؛ (ای مردم، سزاوارترین مردم به امارت و خلافت کسی است که بدان تواناتر و در آن به فرمان خدا داناتر باشد.)(۱)

از طرف دیگر، رهبر جامعـهٔ اسـلامی علاوه بر ادارهٔ اجتمـاع، رسالت هـدایت و تربیت دینی جامعه را نیز بر عهـده دارد. از این رو بایـد خود به زیور فضایل و اخلاق عالی انسانی و ادب اسلامی آراسته و از لغزش ها به دور باشد تا بتواند در مواقع مقتضی، دیگران را به راه کمال رهنمون کند و از آفت ها و آسیب های اخلاقی باز دارد. زمامداران و چهره های برجسته و شاخص هر جامعه، خواه ناخواه نقش الگو برای قشر وسیعی از جامعه پیدا کرده و منش و سیره و رفتارشان

۱- . همان، خطبهٔ ۱۷۳.

تأثیرهای جـدی در الگوپـذیری توده ها و بهنجار و یا نابهنجار شـدن رفتار آنان دارد. امیرمؤمنان در این باره می فرمایند: من نصب نفسه للناس اماماً فلیبدأ بتعلیم نفسه قبل تعلیم غیره.(۱)

آیت الله جوادی آملی در این باره می نویسـند: «اینکه امام خمینی در سـخن مشـهور خود فرمودند "پشتیبان ولایت فقیه باشید تا به این مملکت آسـیبی نرسد"، برای آن است که اگر انسان بخواهد شجرهٔ طوبی بشود، نیازمند قانون الهی و دین خداست و دین خدا زمانی انسان را رشد می دهد که در جامعه تحقّق یابد و برای تحقّق آن در عصـر غیبت امام معصوم، باید یک فقیه اسـلام شـناسِ اسـلام باور، زمام امور مسلمانان را در دست بگیرد تـا هر آنچه می گویـد و هر حکمی که صـادر می کنـد، نخست خودش به آن عمل کنـد و سـپس دیگران. این معنای ولایت فقیه است و بازگشت آن، چنان که مکرّراً گفته شد به "ولایتِ

۱- . نهج البلاغه، قصار الحکم ۷۳.

فقاهت و عدالت" می باشد و در نهایت، به ولایت دین و خدا بر می گردد.»(۱)

رهبر معظم انقلاب نیز بر آن اند که ولایت در اسلام ناشی از ارزش هایی همچون عدالت و تقواست که موجب مصونیت دارندهٔ آن سِمت می شود. این شرط سبب می شود حاکم کوچک ترین ظلمی انجام ندهد و درصورت ارتکاب کمترین ظلم، حاکم عزل شود. این روش که در آن، پارساترین انسان ها حکومت می کنند، عاقلانه ترین شیوهٔ حکومت است که درصورت تفهیم مناسب، تمام عُقلای جهان آن را تصدیق خواهند کرد. در این شیوهٔ حکومتی، بیشترین ضمانت برای استیفای حقوق مردم همراه با بهترین شکل نظارت مردمی موجود است.(۲)

۱- . آیت الله جوادی آملی، ولایت فقیه، ولایتِ فقاهت و عدالت، ص۲۵۸.

۲- . دیدار با مسئولان نظام در سال روز عید غدیر،۱۳۷۰.۰۴.۱۰.

تصویر

ص:۱۸

۳. دلایل اثبات ولایت فقیه

اشاره

تصویر

۳. دلایل اثبات ولایت‌فقیه

ص:۱۹

امـام خمینی بر آن انـد که مسـئلهٔ ولاـیت فقیه به امری کاملاًـ بـدیهی و به امـوری تبـدیل شـود که تصـور دقیق و درست موضوع، بی فاصـله به تصدیق آن بینجامد. در عین حال عالِمان دینی، از گذشته های دور، استدلال های متعدد عقلی و نقلی بر آن اقامه کرده اند. اکنون، به اختصار، پاره ای از این دلایل را با مراجعه به قرآن و روایت ها و نگاه عقلی مرور می کنیم:

۳.۱. ولایت فقیه از منظر قرآن

ده هـا آیـهٔ قرآن خطوط کلّی حکومت و ولاـیت در جـامعه را نشـان می دهـد.(۱) البتـه طرح این مسائـل در قرآن، گـونه هـای مختلفی دارد و استنباط از آن ها، بدون آشنایی با منطق فهم قرآن امکان پذیر نیست. در عین حال، یکی از روش ها برای اثبات ولایت فقیه از طریق قرآن،

۱- . نـک: تفسـیر پیـام قرآن، ج۱۰ (قرآن مجیـد و حکومت اسـلامی)؛ علی ذوعلم، نگـاهی به مبـانی قرآن ولاـیت فقیه؛ حمیـدرضا شـاکرین، حکومت دینی، ۲۵تا۳۵.

توجه به ماهیت حکومت اسلامی و وضعیت حاکم بر آن است. آنچه اکنون به اختصار می توان گفت این است که:

۱. قرآن مجید فقط حکومتی را برمی تابد که در آن، قانون و هنجارهای الهی و دینی ملاک عمل باشد. قرآن پشت پازنندگان به این اصل را کافر و فاسق و ظالم خوانده و می فرماید:

الف. کسانی از کافران اند که به موجب آنچه خدا نازل کرده، داوری نکرده اند.(۱)

ب. کسانی از ستمگران اند که به موجب آنچه خدا نازل کرده، داوری نکرده اند.(۲)

ج. کسانی از فاسقان اند که به آنچه خدا نازل کرده، حکم نکنند.(۳)

۲. مقتضای سرشت قانونی و الهی حکومت دینی این است که کسی در رأس آن قرار گیرد

۱- .]وَ مَنْ لَمْ یَحْکُمْ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولئِکَ هُمُ الْکافِرُونَ[، مائده، ۴۴.
۲- .]وَ مَنْ لَمْ یَحْکُمْ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولئِکَ هُمُ الظّالِمُونَ[، مائده، ۴۵.
۳- .]وَ مَنْ لَمْ یَحْکُمْ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولئِکَ هُمُ الْفاسِقُونَ[، مائده، ۴۷.

که علاوه بر دارا بودن شروط عام لازم برای رهبری جامعه، از دو ویژگی دیگر نیز برخوردار باشد:

الف. شناخت دقیق نظام حقوقی و احکام و هنجارهای الهی و توان کشف و استنباط آن ها از منابع و مصادر اصلی، در مواجهه با مسائل گوناگون سیاسی و اجتماعی (فقاهت). به بیان دیگر حاکم باید عالِم به احکام اسلام باشد تا بتواند آن ها را اجرا کند. قرآن دربارهٔ شرط علم می فرماید:]أَفَمَنْ يَهْدِي الَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لايَهِدِّی الاَّ أَنْ يُهْدی فَما لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ[(=آیا کسی که به راه حق هدایت می کند، سزاوارتر است که از او پیروی شود یا کسی که راه نمی یابد؛ مگر آنکه راه برده شود. شما را چه می شود؟ چگونه داوری می کنید؟)(۱)

این علم را خداوند به پیامبر و امام معصوم داده است و در زمان غیبت، داناترین مردم به احکام، یعنی فقها، حاملان این علم اند. فقیه با تخصصی که سال ها در تحصیل آن

۱- یونس، ۳۵.

کوشش کرده است، می تواند احکام اسلام را از قرآن، سنت، عقل و اجماع به دست آورد؛ اما غیر فقیه این تخصص را ندارد و باید احکام اسلام را از فقیه بیاموزد.

ب. التزام و پایبندی به اسلام و احکام الهی (ایمان و عدالت). زیرا بدون این دو هیچ تضمینی برای اجرای احکام الهی نیست. ازهمین رو خداوندU ایمان را شرط لازم برای رهبری امت اعلام کرده و می فرماید:]لَنْ یَجْعَلَ اللَّهُ لِلْکافِرِینَ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ سَبِیلًا[(=خداوند هرگز کافران را بر مؤمنان سلطه نمی دهد)(۱)]ولا یَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْکافِرِینَ أَوْلِیاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِینَ وَ مَنْ یَفْعَلْ ذلِکَ فَلَیْسَ مِنَ اللَّهِ فِی شَیءٍ[(=مؤمنان نباید کافران را به جای مؤمنان ولیّ خود بگیرند و هر کس چنین کند از لطف خدا بی بهره است.)(۲)

همچنین قرآن دربارهٔ شرط عدالت می فرماید:]وَ لا تَرْکَنُوا الَی الَّذِینَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّکُمُ النَّارُ[(=به

۱- . نساء، ۱۴۱.

۲- .آل عمران، ۲۸.

ستم پیشگان گرایش نیابید که آتش دوزخ به شما خواهد رسید.)(۱) این تکیه و گرایش در روایت ها، به دوستی و اطاعت تفسیر شده است.(۲) در نتیجه، قرآن پیروی از ظالمان و قرار گرفتن آنان را در مَسند حکومت و رهبری منع کرده که همراه با اطاعت و فرمانبرداری است و عدالت را لازم دانسته است. از آنچه گفته آمد، روشن می شود که شروط حاکم در قرآن، تنها بر معصومان و فقیهان عادل و با تقوا منطبق می شود. به عبارت دیگر، این آیه ها بیانگر روح و محتوای اساسی ولایت فقیه است.

۳.۲. ولایت فقیه در روایت ها

بر اساس تعالیم پیامبر اکرم ، ولایت «عالِم به احادیث و روایات» که حضرتشان آنان را

۱- . هود، ۱۱۳.

۲- . تفسیر علی بن ابراهیم، ج۱، ص۳۳۸.

فقیه می نامیدند، باید بر جامعه تحقّق یابد و تخلف از آن، خیانت به اسلام و مسلمانان است: «کسی که کاری از مسلمانان به عهده گیرد، در صورتی که می داند فرد مناسب تری برای آن موضوع وجود دارد که به کتاب خدا و سنّت پیامبر داناتر است، به درستی که به خدا و رسول او و همهٔ مسلمانان خیانت کرده است.»(1)

بعد از پیامبر اکرم ، ائمهٔاطهار نیز به مسئلهٔ ولایت عالِمان دینی اهمیت ویژه ای داده اند و بر نقش فقه و فقاهت در اداره و رهبری جامعهٔ اسلامی تأکید کرده اند. امام علی می فرمایند: «ای مردم، به درستی که شایسته ترین مردم به این امر (حکومت)، قوی ترین مردم و عالِم ترین آنان به دستورهای خداوند در امر حکومت است.»(2) حضرت اباعبدالله

1- . من استعمل عاملًا من المسلمین و هو یعلم ان فیهم اولی بذلک منه و اعلم بکتاب الله و سنّه نبیّه فقد خان الله و رسوله و جمیع المسلمین، علامه محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج 10، ص 143.

2- . ایها الناس اِنّ احق الناس بهذا الامر اقواهم علیه و اعلمهم بامر الله فیه، طبرسی، الاحتجاج، ص182؛ نیز: نهج البلاغه، خطبهٔ173.

نیز فرمودند: «جریان امور و احکام باید به دست عالِمان ربانی باشد که به احکام و حلال و حرام الهی پایبند و وفادارند.»(۱) در روایت دیگری آمـده است: «عالِمان حاکمان بر مردم انـد.»(۲) روایت هـای متعـدد دیگری نیز بر ولاـیت فقیه دلالت دارنـد که به لحاظ اختصار به این مقـدار بسنده می شود.(۳)

۳.۳. ولایت فقیه در نگاه عقل

از نظر عقلی، بهترین حکومت، حکومت معصومان است؛ اما زمانی که مردم از وجود

۱- . انَّ مَجَارِیَ الْأُمُورِ وَ الْأَحْکَامِ عَلَی أَیْدِی الْعُلَمَاءِ بِاللهِ الْإِمْنَاءِ عَلَی حَلَالِهِ وَ حَرَامِه. مستدرک الوسائل، ج۱۷، ص۳۱۵.

۲- . العلماء حکام علی الناس، مستدرک وسائل الشیعه، ج۱۷، ص۳۲۱.

۳- برای آگاهی بیشتر دربارهٔ دلایل روایی ولایت فقیه، نک: امام خمینی، ولایت فقیه، بحث ولایت فقیه به استناد اخبار، ص۴۸تا۱۴۸.

رهبر معصوم محروم اند، عقل اصل تنزل تدریجی و حاکمیت اصلح را جاری می سازد. به عبارت دیگر، در نگاه عقل و خِرد، هنگامی که مردم از مواهب حکومت معصوم محروم باشند، نباید به هر حکومتی تن دهند و چون به برترین ها دسترسی ندارند، نباید به طاغوت ها و حاکمان جاهل و تبهکار و فاقد صلاحیت، تن دهند؛ بلکه باید به دنبال حاکمی باشند که از نظر صفات علمی و اخلاقی نزدیک ترین و شبیه ترین اشخاص به امامان معصوم باشد.

از طرف دیگر کسی که از سایر مردم مناسب تر است، فقیهِ عادل زمان شناس و سیاست مدار و قادر به مدیریت کلان اجتماعی است. بنابراین او باید رهبری جامعه را عهده دار شود و حکومت را به سوی اهداف مطلوب سوق دهد. این مسئله در اصل ۱۰۹ قانون اساسی چنین بازتابیده است: «شرایط و صفات رهبر: ۱. صلاحیت علمی لازم برای افتا در ابواب مختلف فقه؛ ۲. عدالت و تقوای لازم برای رهبری امت اسلام؛ ۳. بینش صحیح سیاسی و اجتماعی، تدبیر، شجاعت، مدیریت و قدرت کافی برای رهبری.»

ص:۲۷

مقام معظم رهبری در این باره می فرمایند: «در اسلام سرپرستی جامعه، متعلق به خدای متعال است که خالق و عالِم به مصالح و مالک انسان هاست و هیچ انسانی حق ندارد ادارهٔ امور انسان های دیگر را به عهده بگیرد. خدای متعال این ولایت و حاکمیت را از مجاری خاصی اِعمال می کند. کسی که ولایت را از طرف خداوند عهده دار می شود، باید پرتو و سایه ای از آن ولایت الهی را تحقق ببخشد. لذا در جامعه و نظام اسلامی، عدالت، علم، دین و رحمت باید حاکم باشد. بهترین شکل ممکن، حکومت معصومان است و در صورتی که حاکمیت معصوم میسّر نیست، باید دین و تقوا و عدالت بر مردم حکومت کند که از آن با عنوان ولایت فقیه یاد می شود؛ یعنی انسان دین شناسی که دارای ملکه عدالت و تقواست.»(۱)

افزون بر آنچه گذشت، از منظر جامعه شناسی سیاسی، کارآمدی هر حاکم و حکومتی

ص:۲۸

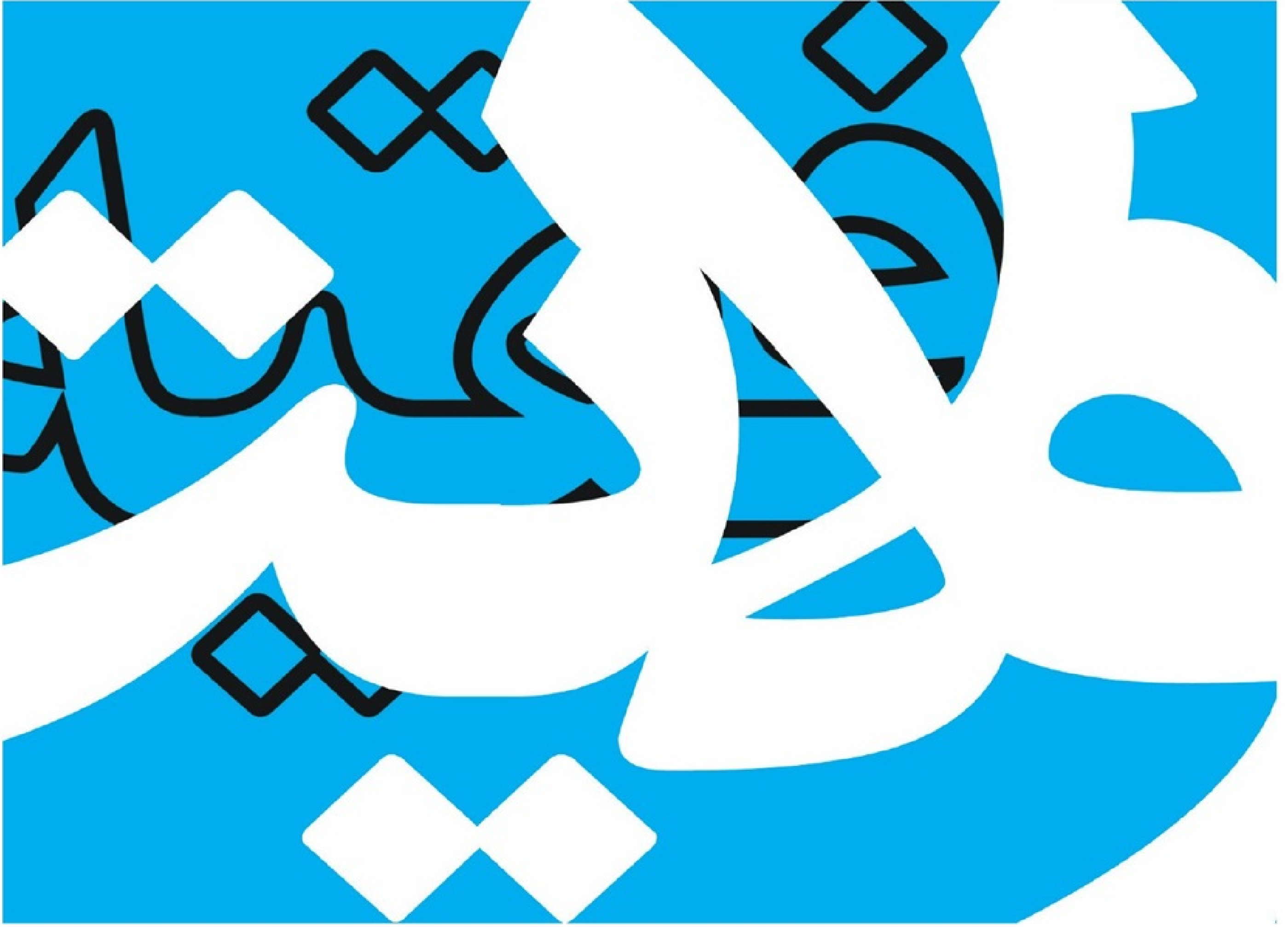
۱- مقام معظم رهبری، دیدار با مسئولان نظام در سال روز عید غدیر، ۱۳۶۹.۰۴.۲۰.

وابسـتگی جـدی به ارزش هـای حاکـم بر آن جامعه دارد: هر انـدازه رهبری و نظام سیاسـی سازگاری و هماهنگی بیشتری با ارزش های جامعه داشـته باشـد، از مقبولیت و اطـاعت پـذیری و کـارآیی بیشتری برخوردار است. در مقابـل، حکومت هـای بیگـانه با ارزش های جامعه مقبولیت چندانی ندارند و غالباً با نافرمانی مدنی روبه رو شده و برای رسیدن به اهداف خود باید از بیشترین خشونت و هزینه ها استفاده کنند و کمترین کارآیی را به دست آورند.

از طرف دیگر، جامعـهٔ دینی دلبسـتگی نیرومندی به ارزش ها و هنجارهای دینی دارد؛ پس در جامعهٔ دینی، حکومت و رهبری دینی مقبولیت و کارآمدی بیشتری دارد و ولایت فقیه که تجسم ارزش های دینی است، بیشترین تناسب را با جامعهٔ اسلامی دارد.

ص:۲۹

تصویر

۴. پیشینهٔ ولایت فقیه

تصویر

۴. پیشینهٔ ولایت‌فقیه

ص:۳۱

ولایت فقیه در آیه های قرآن و احادیث پیامبر و امامان ریشه دارد و در کتاب های فقهی شیعه نیز از آغاز غیبت کبرا و حتی پیش از آن، به طور جدی مطرح بوده است. بر اساس تصریح برخی از فقهای بزرگ شیعه، فقیهان بر اصل ولایت فقیه اتفاق نظر دارند. برخی از سخنان عالِمان برجستهٔ شیعه در این باره به شرح زیر است:

مرحوم علامه نراقی می نویسد: «ولایت فقیه فی الجمله بین شیعیان، اجماعی است و هیچ یک از فقها فی الجمله در ولایت فقیه اِشکال نکرده است.»(۱) ابن ادریس حلی از فقهای قرن ششم هجری می نویسد: «ائمه همهٔ اختیارهای خود را به فقهای شیعه واگذار کرده اند.»(۲) صاحب جواهر می فرماید: «کسی که در ولایت فقیه وسوسه کند، طعم فقه را نچشیده است و

۱- . نراقی، احمد، عوائد الایام، ص۱۸۶.

۲- . ابن ادریس، سرائر، ج۲، ص۲۵.

معنا و رمز کلمه های معصومان را نفهمیده است.»(1)

امام خمینی نیز در این زمینه می فرماید: «موضوع ولایت فقیه، چیز تازه ای نیست که ما آورده باشیم؛ بلکه این مسئله از اول جای بحث داشته است. حکم میرزای شیرازی در حرمت تنباکو، چون حکم حکومتی بود... همهٔ علما تبعیت کردند... مرحوم کاشف الغطاء بسیاری از این مطالب را فرموده اند... مرحوم نراقی همهٔ شئون رسول الله را برای فقها ثابت می دانند. آقای نائینی نیز می فرمایند: این مطلب از مقبولهٔ عمر بن حنظله استفاده می شود... این مسئله تازگی ندارد.»(2)

حضرت آیت الله خامنه ای در این زمینه فرموده است: «ولایت فقیه و رهبری جامعه و اداره کردن شئون اجتماعی در هر عصر و زمان از ارکان مذهب حَقهٔ اَثنا عشری است و ریشه

۱- . جواهر الکلام، ج۲، ص۲۹۸.

۲- . امام خمینی ، ولایت فقیه، ص۱۱۲ و ۱۱۳.

در اصل امامت دارد؛ پس اگر کسی از راه دلیل خلاف آن را معتقد شود، معذور است؛ ولی در عین حال برای او جایز نیست که تفرقه و اختلاف ایجاد کند.»(۱)

برخی از دیگر فقیهان برجسته و نامداری که به این مسئله پرداخته اند عبارت اند از: شیخ مفید، ابوالصلاح حلبی، محقق کَرَکی، محقق حلی، مقدس اردبیلی، حسینی عاملی، میرفتاح مراغی، شیخ انصاری، حاج آقا رضا همدانی، سید بحرالعلوم، آیت الله بروجردی و... .(۲) نتیجه آنکه مسئلهٔ ولایت فقیه عمری به درازای اصل اسلام و فقه شیعه دارد و فقها بر آن اِجماع دارند. در این زمینه اگر اختلافی هست، ناظر به چگونگی اثبات و گسترهٔ اختیارهای فقیه است.

ص:۳۴

۱- . اجوبه الاستفتائات، الجزء الاول، دار الوسیله، ۱۴۱۶ق، ص۱۸.

۲- . برای اطلاع بیشتر در این زمینه، نک: محسن اراکی، نظریه الحکم فی الاسلام، ص۱۳۹تا ۲۳۰.

۵. معنای ولایت مطلقه

تصویر

۵. معنای ولایت مطلقه

ص:۳۵

ولایت مطلقه فقیه یعنی فقیه همهٔ اختیارهای لازم را در امور حکومتی که پیامبر و امام معصوم داشته اند، دارا باشد؛ جز آنچه به دلیل خاص از مختصات معصومان شمرده شده، مانند اختیارهایی که پیامبر در حوزهٔ مسائل خصوصی افراد داشته اند. امام خمینی در این باره می فرماید: «این توهم که اختیارات حکومتی رسول اکرم بیشتر از حضرت امیر بود یا اختیارات حکومتی حضرت امیر بیش از فقیه است، باطل و غلط است. البته فضایل حضرت رسول اکرم بیش از همهٔ عالَم و بعد از ایشان فضایل حضرت امیر از همه بیشتر است؛ لیکن زیادی فضایل معنوی اختیارهای حکومتی را افزایش نمی دهد. همان اختیارات و ولایتی که حضرت رسول و دیگر ائمه در تدارک و بسیج سپاه، تعیین ولایت و استانداران، گرفتن مالیات و صَرف آن در مصالح مسلمانان داشتند، خداوند همان اختیارات را برای حکومت فعلی قرار داده است؛ منتها شخص معیّنی نیست، روی عنوانِ

ص:۳۶

«عالم عادل» است.»(۱)

در نگاهی تفصیلی تر، از این سخن دو نکته مدنظر است:

۱. حوزهٔ اختیارهای فقیه محدود و مقید به عرصهٔ خاصی، مانند امر قضاوت و امور حسبه نیست؛ بلکه شامل همهٔ امور اجتماعی می شود و در واقع رهبری و مدیریت کلان سیاسی و اجتماعی را در برمی گیرد. در این معنا، ولایت مطلقه همان معنایی را دارد که امروزه از ولایت فقیه فهمیده می شود و افزوده شدن کلمهٔ مطلقه، نقش تأکیدی دارد.

۲. اختیارهای ولی امر در زمامداری منحصر به اجرای احکام اوّلیِ شرعی نیست. به عبارت دیگر وظیفهٔ او، رهبری جامعه است به گونه ای که مصالح جامعه در پرتو هدایت های الهی به خوبی تأمین شود و نیازمندی های متنوّع و تغییرپذیر جامعه، در موقعیت های مختلف

۱- . امام خمینی، ولایت فقیه، چ۷، ۱۳۷۷، ص۴۰.

برآورده شود و جامعه از رشد و تعالی باز نماند.

ازاین رو، اگر در وضعیتی ویژه، اجرای یکی از مصالح و نیازمندی های جامعه با یکی از احکام اولیه در تزاحم قرار گرفت، یعنی اجرای یکی مانع دیگری شود و نتوان هر دو را رعایت کرد، ولی فقیه باید بین آن دو مقایسه کند. پس اگر مسئله ای که با حکم اوّلی در تزاحم قرار گرفته، دارای مصلحتی برتر برای جامعه باشد، او اختیار دارد که آن حکم اولیه را به طورموقت تعطیل کند و مصلحت برتر جامعه را مقدم بدارد.

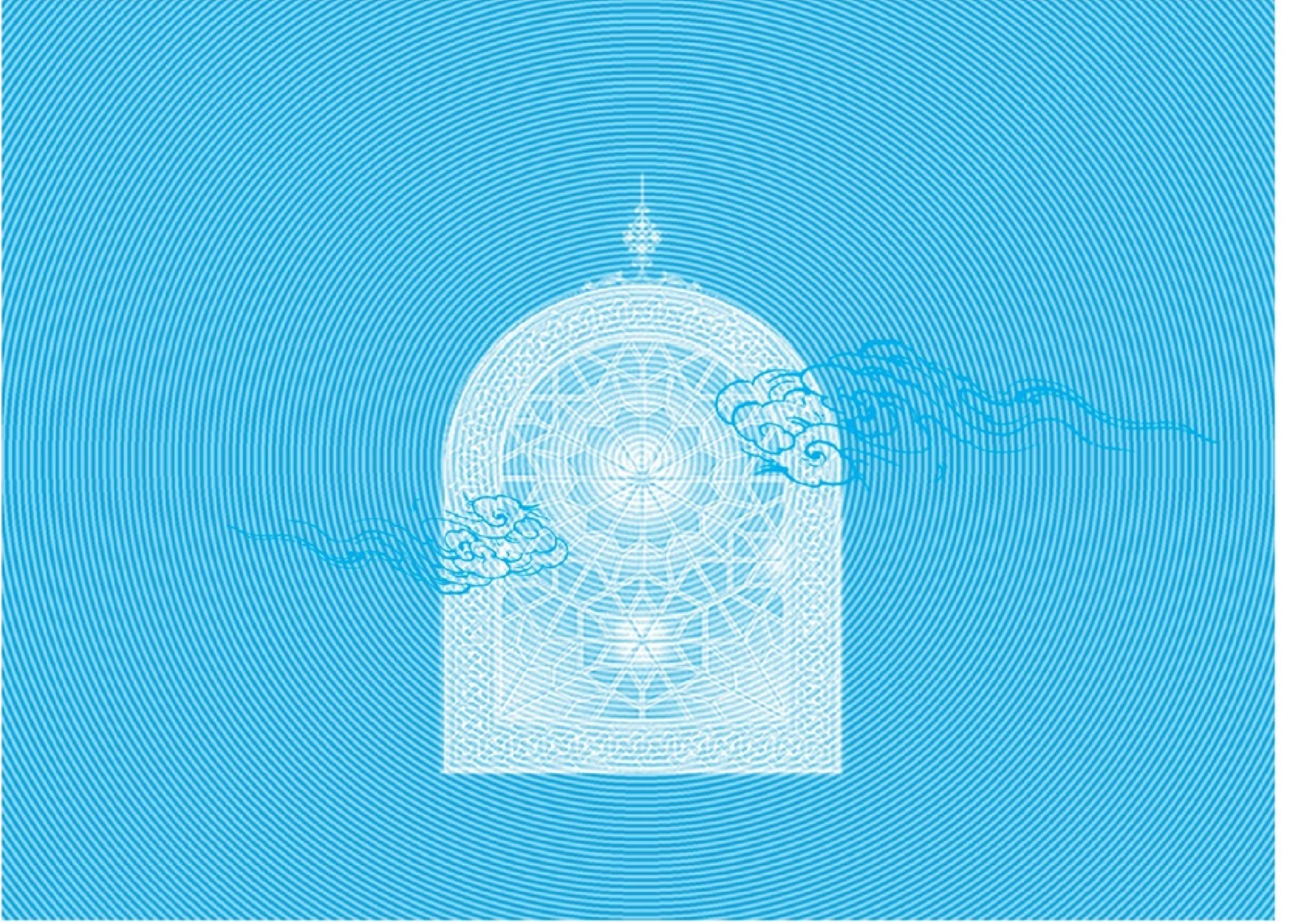
برای مثال، در فقه اسلامی، تخریب مسجد حرام است. اکنون اگر به تخریب مسجدی برای خیابان کِشی حاجت افتاد، چه باید کرد؟ بر اساس ولایت مطلقه، اگر با بررسی های کارشناسانه و با توجه به مبانی دینی تشخیص داده شد که مصلحت و فایدهٔ چنان خیابانی برای جامعه مهم تر از مصلحت تخریب نکردن مسجد است و راه دیگری نیز برای تأمین آن نیز وجود ندارد، ولیّ امر مجاز است با رعایت اهم و مهم، حُکم تخریب مسجد را صادر و البته

به جای آن مسجد دیگری بنا کند.

از آنچه گـذشت، روشن می شود که ولا‌یت مطلقهٔ فقیه رفع کننـده گره هـای کور در مقـام اجراست و نشانـهٔ راهگشایی اسـلام در مواجهه با نیازها و اقتضاء های زمان و اجرای قاعدهٔ اهم و مهم است.(۱)

۱- . برای آگاهی بیشتر در این زمینه، نک: عبدالله جوادی آملی، ولایت فقیه، ص۲۴۹تا۲۶۵.

تصویر

ص:۴۰

۶. اختیارهای ولی فقیه

تصویر

ص:۴۱

چنـان که در بحث از معنـای ولایت مطلقه گـذشت، از نظر فقهی، ولی فقیه همـهٔ اختیارهای لازم حکومتی را دارد. اصل ۱۱۹ قانون اساسی نیز وظایف و اختیارهای رهبر را این گونه تعیین کرده است:

۱. تعیین سـیاست های کلی نظام جمهوری اسـلامی ایران، پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام؛ ۲. نظارت بر حُسن اجرای سیاست های کلی نظام؛ ۳. فرمان همه پرسی؛ ۴. فرماندهی کل نیروهای مسلح؛ ۵. اعلام جنگ و صلح و بسیج نیروها؛ ۶. نصب و عزل و قبول استعفای: الف. فقهای شورای نگهبان. ب. عالی ترین مقام قوهٔ قضاییه. ج. رئیس سازمان صداوسیمای جمهوری اسلامی ایران. د. رئیس ستاد مشترک. ه. فرمانده کل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و فرماندهان عالی نیروهای نظامی و انتظامی؛ ۷. حل اختلاف و تنظیم روابط قوای سه گانه؛ ۸. حل معضـلات نظام که از طرُق عادی حل شدنی نیست، ازطریق مجمع تشـخیص مصلحت نظام؛ ۹. امضـای حکم ریاست جمهوری پس از انتخاب مردم؛ (صلاحیت داوطلبان ریاست جمهوری ازنظر دارابودن شروطی که در این قانون می آید، باید قبل از

انتخاب به تأییـد شورای نگهبان و در دورهٔ اول به تأییـد رهبری برسـد)؛ ۱۰. عزل رئیس جمهور بـا در نظر گرفتن مصالـح کشور، پس از حکم دیوان عـالی کشور به تخلف وی از وظـایف قـانونی یـا رأی مجلس شورای اسـلامی به بی کفـایت وی بر اساس اصل ۸۹؛ ۱۱. عفو یا تخفیف مجـازات محکومـان در حـدود موازین اسـلامی، پس از پیشـنهاد رئیس قوهٔ قضـاییه. رهبر می توانـد بعضـی از وظـایف و اختیارهـای خود را به شخص دیگری تفویض کند.

البته بایـد توجه داشت که اختیارها و وظایف ذکرشـده در این اصل، جنبهٔ تمثیلی دارد، نه حصـری؛ زیرا چنان که گذشت، از نظر فقهی گسترهٔ اختیارهای فقیه در همهٔ امور حکومتی است و در برخی دیگر از اصول قانون اساسـی نیز وظایف دیگری برای رهبر برشـمرده اند؛ مانند تعیین و پیشـنهاد اصول اصـلاح یا تتمیم قانون اساسی به شورای بازنگری قانون اساسی،(۱) انتخـاب ده نفر برای عضویت در شورای بازنگری(۲) و دو نفر برای عضویت در

ص:۴۳

۱- . اصل۱۷۷.

۲- . همان اصل، بند۵.

شورای عـالی امنیت ملی[(۱)] و موافقت بـا تصـدی اختیارهـای رئیس جمهور توسـط معـاون اول، زمانی که به دلایلی کشور فاقـد رئیس جمهور شود.[(۲)]

شایـان ذکر است که برخی بـدون توجه به معنـای ولاـیت مطلقه در فقه اسـلامی، گمان کرده انـد در قانون اساسـی، برای ولی فقیه اختیارهایی لحـاظ شـده که در نظـام هـای دموکراتیـک و جمهوری برای رئیس حکومت چنین قـدرتی در نظر گرفته نشـده است. چنین گمـانه ای هرگز واقعیت ندارد؛ برعکس، ولایت مطلقه در نظام جمهوری اسـلامی ایران دارای شروطی سخت تر و قدرتی محدودتر از رئیس حکومت در دیگر نظام های سیاسی دنیاست.[(۳)]

ص:۴۴

۱- . اصل ۱۷۶، بند۳.

۲- . اصل ۱۳۱.

۳- . برای آگـاهی بیشتر در ایـن زمینـه، نـک: حمیـدرضا شـاکرین و علیرضـا محمـدی، دیـن و سـیاست؛ ولاـیت فقیـه جمهـوری اسـلامی، ص ۲۶۰تا۲۶۳.

۷. آثار و برکت های ولایت فقیه

اشاره

تصویر

۷. آثار و برکت‌های ولایت‌فقیه

ص:۴۵

ولایت فقیه آثار و برکت های ارزشمندی درپی دارد که به اختصار برخی از آن ها را مرور خواهیم کرد:

۷.۱. صیانت کشور از آسیب ها

چنان که امام خمینی فرمودند: «پشتیبان ولایت فقیه باشید تا به این مملکت آسیبی نرسد.» تجربهٔ چند دهه رهبری ولایت فقیه نیز نشان داده است مهم ترین عامل بازدارنده از آسیب های بزرگ و گزند دشمنان انقلاب و نظام جمهوری اسلامی، ولایت فقیه بوده است.

۷.۲. استیفای حقوق مردم

در بیانات مقام معظم رهبری آمده است که در جامعه و نظام اسلامی باید عدالت، علم،

دین و رحمت حاکم باشد.(۱) ولایت در اسلام، ناشی از ارزش هایی همچون عدالت و تقواست که سبب می شود کوچک ترین ظلمی ازسوی حاکم صورت نگیرد و... بیشترین ضمانت برای استیفای حقوق مردم همراه با بهترین شکل نظارت مردمی موجود است.(۲)

۷.۳. تحقق آرزوی دیرین

آرزو و حسرت بسیاری از اندیشمندان مسلمان همواره این بوده است که روزی اسلام با اقتدار و تمامیت بر کرسی قدرت تکیه زند. این آرزو در ایران در پرتو روح ولایت تحقق یافته و سبب ترس و نگرانی دشمنان اسلام شده است.(۳)

ص:۴۷

۱- . مقام معظم رهبری، دیدار با مسئولان نظام در سال روز عید غدیر، ۱۳۶۹.۰۴.۲۰.

۲- . مقام معظم رهبری، دیدار با مسئولان نظام در سال روز عید غدیر، ۱۳۷۰.۰۴.۱۰.

۳- . مقام معظم رهبری، دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام در عید سعید غدیر، ۱۳۸۸.۰۹.۱۵.

۷.۴. آرامش و امنیت بشر

تحقق ولایت اسلامی تنها برای مؤمنان مفید نیست؛ بلکه سبب آرامش دیگر انسان ها نیز می شود. در سخنان رهبر معظم انقلاب آمده است که حکومت غیرالهی و نبودِ حاکمیت اخلاق و خداترسی به تبعیض و ظلم بین انسان ها منجر شده و در مقابل، تحقق ولایت الهی آرامش، مساوات، امنیت و عدالت را برای تمام انسان ها به ارمغان می آورد. در ولایت اسلامی اگر خلخال از پای زن یهودی بیرون کشیده شود، امیرمؤمنان می گویند: «جادارد انسان از غصه بمیرد» و این نشانهٔ اهتمام اسلام به رعایت حقوق انسان ازسوی حکومت ا سلامی است.(۱)

۱- . مقام معظم رهبری، دیدار با کارگزاران نظام اسلامی در عید سعید غدیر، ۱۳۷۸.۰۱.۱۶.

۷.۵. ضمانت خیر و صلاح مردم

از منظر مقـام معظم رهبری، تفاوت ولی الهی و سـلطان این است که حکومتِ ولی برمبنای اقتـدار و قـدرت بر تصـرف نیست که جایز به انجام دادن هرکاری باشد؛ بلکه ولایت الهی شروط و وظایف سنگینی بر دوش حاکم می نهد که به موجب آن، حکومت ولایی، مردمی ترین شکل حکومت است. پارسایی حاکمان الهی و حکومت ارزش های دینی سـبب می شود حکومت ولایی ضامن خیر و صلاح انسان ها باشد و حقوق مردم محفوظ بماند. این ضمانت در هیچ یک از نظام های دموکراسی جهان دیده نمی شود.(۱)

۱- . مقام معظم رهبری، دیدار با کارگزاران نظام اسلامی در عید سعید غدیر، ۱۳۷۰.۰۴.۱۰.

نتیجه گیری

از آنچه گـذشت به خوبی روشن می شود که ولاـیت فقیه، هم به لحـاظ دینی پایگـاه محکم و اسـتواری دارد و هم از نظر عقلی بهترین الگوی سیاسـی در عصـر غیبت برای جـامعه اسـلامی است. ولاـیت فقیه، در اصـل، حـاکمیت دین و ارزش هـای متعالی الهی، حاکمیت مهر و محبت، وحدت و همدلی، تقوی و پرهیزگاری است و بیش از هر نظام سیاسـی دیگر تضـمین کنندهٔ خیر و صلاح انسان ها در امور دنیا و آخرت است. ژان ژاک روسو می نویسـد: «برای کشف بهترین قوانینی که منـاسب ملـل است، یـک عقل کُل لازم است که ناظر به تمام شـهوت های انسانی باشـد؛ ولی خودش هیـچ حس نکنـد [و فاقـد گرایش شـهوانی باشد]. هیچ گونه وابسـتگی با طبیعت نداشـته باشد؛ اما آن را به خوبی بشـناسد. مصلحت آن بستگی به ما نداشته باشد؛ ولی به بهروزی ما کمک کند. پس فقط خدایان می توانند آن طورکه باید و شاید به مردم

قانون عرضه دارند.»(۱)

از امتیازهای بزرگ ولایت فقیه این است که اول، مبتنی بر قانون الهی و مجری آن است؛ دوم، تجلی اخلاق و معنویت و پاکی و درست کاری در جامعه است؛ سوم، پیوند عمیق معنوی با جامعه دارد و بهترین الگوی مردم سالاری است.

برای مطالعهٔ بیشتر

۱. ولایت فقیه، امام خمینی، تهران: مؤسسهٔ تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

۲. ولایت فقیه ولایت فقاهت و عدالت،

جوادی آملی، عبد الله، قم: اسرا.

۳. ولایت فقیه، معرفت، محمد هادی، قم،التمهید.

۴. نگاهی به مبانی قرآن ولایت فقیه،

ذوعلم، علی، تهران: کانون اندیشهٔ جوان.

۵. حکومت دینی، شاکرین، حمیدرضا، قم: معارف.

۶. دین و سیاست؛ ولایت فقیه و جمهوری اسلامی ایران، شاکرین، حمیدرضا و علیرضا محمدی، قم: معارف.

۱- . ژان ژاک، روسو، قرارداد اجتماعی، ترجمهٔ منوچهر کیا، چ۲، تهران: گنجینه، ۱۳۵۲، ص۴۸.

تصویر

نسخهٔ دیجیتالی رهنما
مرکز پخش: مشهد مقدس، نبش ورودی باب الجواد علیه السلام
فروشگاه عرضهٔ محصولات رضوی
تلفن: ۲۲۸۵۲۰۴-۰۵۱۱

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ .ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹
امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹